

İSLAM MEDENİYETİ ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Journal of Islamic Civilization Studies

e-ISSN: 2149-0872

Cilt/Volume 7 - Sayı/Issue 1 - Haziran/June 2022: 75-99

Arapçada Kâf (ك) Harfinin ve Edatının Kullanımı ve İşlevleri

The Usage and Functions of Kâf in Arabic Language as a Letter and Preposition

Uğur GÜLBİL

Dr. Öğr. Üyesi. Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Asst. Prof. Tokat Gaziosmanpaşa University, Faculty of Theology, Department of Arabic Language and Islamic Sciences, Department of Arabic Language and Literature.

ugur.gulbil@gop.edu.tr Orcid: 0000-0001-7579-2231

Makale Bilgisi / Article Information

Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received

25.02.2022

Kabul Tarihi / Accepted

10.05.2022

Atıf/Cite: Gülbil, Uğur. "Arapçada Kâf (ك) Harfinin ve Edatının Kullanımı ve İşlevleri". *İslam Medeniyeti Araştırmaları Dergisi*. 7/1 (2022), 75-99.

<https://doi.org/10.20486/imad.1079132>

Etik Beyanı/Ethical Statement: En az iki hakem tarafından değerlendirilmiş ve iThenticate ile %15'ten az benzerlik oranına sahip olduğu belgelenmiştir./Reviewed by at least two referees and iThenticate documented that the rate of similarity to another texts did not pass 15%.

Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası Lisansı ile lisanslanmıştır.
Licensed Under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

Öz

Bir mesajın doğru anlaşılması büyük ölçüde o mesajda kullanılan dilin unsurlarının iyi bilinmesine bağlıdır. Arapça cümlelerin iyi anlaşılması da yapısının ve yapısını oluşturan kelimelerin ve edatların iyi bilinmesine bağlıdır. Doğru anlamamanın gerçekleşmesi için bu, son derece önemlidir. Bu edatlardan biri olan kâfın cümle içerisinde kullanım şekillerinin ve hangi anlamda kullanıldığının tespit edilmesi, bulunduğu cümlenin iyi anlaşılabilmesi için önem arz etmektedir. Kâf, sadece kelimeleri oluşturan bir harf değil cümlenin unsurları arasındaki anlam bağını kurmaya katkı sağlayan bir ögedir. Bu fonksiyonu bakımından kâfın pek çok çeşidi bulunmaktadır. Kâf, Arapça cümlelerde, harf olarak, (hece harfi, kâfu'l-hıtâb veya harf-i cer), isim veya bir zamir (isim) olarak yer almaktadır. Kâfın harf-i cer olarak kullanımlarında teşbih anlamı ağırlıklı olarak görülmekteyken, yer yer te'kit, ta'lîl, isti'lâ ve çok nâdiren mübâdere anlamının da olduğu bilinmektedir. Kâfın, isim olarak kullanımlarında ise cümlede marfu, mansub, mecrur konularında kullanıldığı yani mübtada, fâil, mef'ûl, harf-i cerle mecrur, muzâf ve kânenin ismi olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca isim olarak bir zamir ve harf olarak bir hitap harfi kullanımları da kâfın diğer çeşitlerindedir. Bu sebeple birden fazla anlam ve kullanımı bulunan kâfın Arapça eserlerde kullanım şekilleri ve anlamları incelenmiş, ayetlerde kâfa verilen anlamlara dikkat çekilmiştir. Böylece anlama ve yorumlamanın önemli unsurları arasında yer alan edatların da çok kritik rol oynadığına dikkat edilmesi gerektiği vurgulanmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Arap Dili ve Belagatı, Edatlar, Harf-i Cer, Kâf, Kâfın Türleri.

Abstarct

The correct understanding of a message largely depends on a good knowledge of the elements of the language used in that message. A good understanding of Arabic sentences also depends on a good knowledge of Arabic language structure and the words and prepositions that constitute the sentence structure. This is extremely important for a correct understanding to occur. 'Kâf' is one of the Arabic language prepositions. In order to understand the sentence in which Kâf is used, the usage patterns and in what sense kâf is used in the sentence need to be determined. The Kâf is not just a letter that makes up words, but an element that contributes establishing the connection between the elements of the sentence. In terms of this function, there are many types of kâf. Kaf, it is located in Arabic sentences, as a letter, (syllable letter, kafu'l-hıtâb or harf-i car), as a noun, or a pronoun. While it is located in a sentence as 'harf-i jar', it is predominantly seen the meaning of similitude (tashbih). And while it is located mostly as similitude (tashbih) in this usage, sometimes it is used as reiteration, causation, superiority, and initiative. If kâf is used as a noun in a sentence, we come across it as the nominative (marfu), accusative (mansub) and genitive (majrur), so form of muftada, fâil, maf'ûl, majrur, mudaf and noun of kane. In addition, the usage as a letter of address, and pronoun is other variety of 'kâf'. Therefore, we examined the usage of kâf in Arabic sources and its meanings in ayats, which has got a lot of meanings and usages. Finally, we emphasized that prepositions play a very crucial role in understanding and interpreting the sentences.

Keywords: Arabic Language and Rhetoric, Prepositions, Harf-i Car, Kâf, Types of Kâf.

Giriş

Bir cümlenin, paragrafın veya konunun doğru ve kastedilen şekilde anlaşılması büyük oranda, o ifadede kullanılan dilin yapısının iyi bilinmesine bağlıdır. Ne söylediği veya söylemek istediğini anlamak ancak dilinin inceliklerini bilmekle mümkündür.

İlgili metinlerin doğru yorumlanmasında, Arapça cümlelerin, kelimelerin, hatta müstakil olarak harflerin doğru anlaşılmasının önemi büyüktür. Burada harften maksat hece harfleri olmayıp bazen isim olarak bazen harf olarak kullanılan ve tek başına anlamı olmayıp diğer kelimelerle anlam kazanan harfler kastedilmektedir. Bunlar edat olarak isimlendirilmektedir. Bu bağlamda harfleri ve edatları tek tek tanımak, sözlükteki yerini, dil yönüyle kullanımları ve anlamlarını; ses yönüyle çıkış yerlerini; sarf, nahiv ve edebiyattaki kullanım şekillerini iyi bilmek gerekmektedir. Özellikle Arapça dini metinlerin, doğru ve gerektiği gibi anlaşılabilmesi için dilin en küçük parçaları kabul edilen harflerin ve edatların anlamlarının ve kullanım şekillerinin en iyi şekilde bilinmesi önem arz etmektedir. Çağlar öncesinde, nahiv alimleri, edatları ve anlamlarını içeren hurûfu'l-meânî konusunda pek çok müstakil eser kaleme almışlardır. Hüseyin b. Kasım el-Murâdî'nin el-Cene'd-Dânî fî Hurûfi'l-Meâ'nî, Ahmed b. Abdinnur el-Mâleki'nin, Rasfu'l-Mebânî fî Hurûfi'l-Meâ'nî, Ali b. Muhammed el-Herevî'nin el-Ezhiye fî 'İlmi'l-Hurûf'u bu eserler arasındadır. Edâtların anlamının verilmesinde, cümle yapısının yanında bu edatların birlikte kullanıldığı sözcükler de belirleyici role sahiptir.

Arapçada edatlar farklı anlamları, kullanımları ve hükümleri içerisinde barındırarak dilin önemli bir unsurunu oluşturmaktadır. Bu konu sarf, nahiv, belagat ve tefsir kitapları başta olmak üzere pek çok eserde incelenmiştir. Bu çalışmada, kâfın belirtilen eserlerde, tespiti ve kullanımları ele alınarak dini metinlerin doğru anlaşılabilmesi için bir nebze katkı oluşturulmak istenmektedir. Bu metinlerde kastedilen anlamın ortaya konulabilmesi ve mesajın iyi anlaşılabilmesi için cümlenin tüm unsurlarının ayrıntılı ele alınması ve anlamlarının iyi tespit edilmesi gerekmektedir. Kelamın en küçük parçası olan edatların anlamlandırma esnasında göz ardı edilmemesi gerekmektedir. Kâf, kelime oluşturan bir harf olmakla birlikte cümlenin unsurları arasında anlamsal bağ kurmaya yardımcı olan bir sözcüktür. Bu bağlamda cümleyi anlam yönünden tamamlayan bir edat görevini üslenmektedir.

Buradan hareketle çalışmamızda Arapçada kâfın kullanımı, türleri, işlevleri ve anlamsal incelikleri bir nebze olsa vurgulanmaya çalışılacaktır. Bu çalışmanın

harflerin (edatların) incelenmesi ve anlama etkisiyle ilgili araştırmalara katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Arapçada Kâf

Cümle içerisinde değişik fonksiyonları olan kâfin pek çok çeşidi bulunmaktadır. Kâf, Arapça cümlelerde, harf olarak, (hece harfi, kâfu'l-hitâb veya harf-i cer), isim veya bir zamir (isim) olarak yer almaktadır. Kâf, cümleyi oluşturan kelime türlerinden bir isim olduğunda cümlede merfu, mansub, mecrur konumlarında kullanıldığı yani mübteda, fâil, mef'ûl, harf-i cerle mecrur, muzâf ve kânenin ismi olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca isim olarak zamir kullanımı da kâfin diğer çeşitlerindedir.

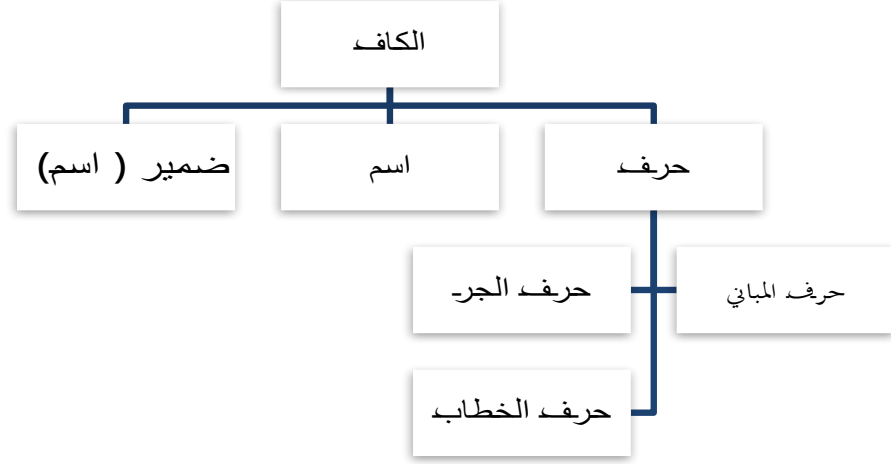
Arapçada kâf, kelimenin başında “كَتَبَ”, ortasında “شَكَرَ” ve sonunda “ضَحِكَ” sözcüklerindeki gibi asli harf olması dışında, müfred veya mürekkep olarak kullanıldığı görülmektedir. Müfred, tek başına cümlede yer alması (örneğin, “زَيْدٌ كَالْحَيْلِ فِي السَّرْعَةِ” gibi); mürekkep ise, herhangi bir harfle, edatla veya bir isimle birleşerek farklı bir yapı ve anlam kazanarak kullanılmasıdır “كَيْ، كَمْ، كَأَيِّنْ، كَذَا، كَأَنَّ، كُلَّ، كِلَا، كَيْفَ” gibi. Ayrıca bu yapılardan farklı yorumlanan “كَأَنَّ، كَأَيِّنْ” gibi ifadelerde de yer almaktadır.

İncelenen klasik ve modern eserlerin pek çoğu kâfi, âmil ve âmil olmayan olmak üzere iki kısımda ele almışlardır. Âmil olan, harf veya isim olmak üzere iki türde, âmil olmayan ise isim (zamirler), harf (kâful-hitap) şeklinde kısımlara ayrılmıştır.¹ Örnek verilecek olursa “أَنْتَ كَالنَّمْلَةِ فِي الْعَمَلِ الشَّاقِّ” (*sen zor işlerde karınca gibisin.*) cümlesinde kâfin kendisinden sonra gelen “النَّمْلَةُ” kelimesinin i'rabını mecrur yaparak ona etki ettiği dolayısıyla âmil olarak kullanıldığı; “رَأَيْتُكَ فِي الْحَدِيقَةِ” (*Seni bahçede gördüm.*) örneğinde ise kâfin cümlede i'rab bakımından herhangi bir kelime üzerinde etkisinin olmadığı dolayısıyla âmil olmadığı görülmektedir.

¹ Bk. Ebü'l-Feth Osmân b. Cinnî el-Mevsilî el-Bağdâdî, *Sırru şinâ'ati'l-i'râb*, thk. Hasan Hindâvî, (Beyrut: Dâru'l-Kalem, 1413/1993), 281; Ebû Muhammed Bedrüddîn Hasen b. Kâsım b. Abdillâh b. Alî el-Murâdî, *el-Cene'd-dânî fi hurûfi'l-me'ânî*, thk. Fahrüddin Kabâve - Muhammed Nedîm Fâdil (Beyrut: Darul-Kutubi'l-İlmiyye, 1413/1992), 78; Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdullâh b. Yûsuf b. Ahmed b. Abdillâh b. Hişâm el-Ensârî el-Mısırî, *Muğni'l-lebîb 'an kütübi'l-e'ârib*, thk. Abdullatîf Muhammed el-Hatîb (Kuveyt: el-Meclisü'l-Vatanî li's-Sekâfe ve'l-Fünûn ve'l-Âdâb, 1421/2000), 3/7; Ebü'l-Bekâ el-Kefevî, *el-Kulliyât, Mu'cemun fi'l-muştalahât ve'l-furûki'l-luğaviyye* (Beyrut: Muessesetu'r-Risâle, 1419/1998), 754; Muhammed Süleyman Abdullâh el-Eşgar, *Mucemu 'ulumi'l-lugati'l-Arabiyye 'ani'l-eimme* (Beyrut: Müessesetu'r-Risâle, 1995), 327; Emîl Bedî' Ya'kub, *Mu'cemu'l-i'râb ve'l-implâ* (Beyrut: Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn, 1. Baskı, 1983), 409; Ahmet Yüksel, *Arap Dilinde Harfi Cerler* (Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi 1995), 84.

Bu eserlerin anlatım yöntemlerinden farklı olarak bu çalışmada kâfin, bir harf olarak hece harfi, hitap harfi veya harf-i cer; cümlede bir isim veya bir zamir (isim) olması yönüyle tasnifi yapılarak ele alınacaktır.

Şekil 1. Arapçada Kâfin Sınıflandırılması

1.1 Harf Olarak Kâf

1.1.1 Hece Harfi Olarak Kâf

Kelimeleri oluşturan harflerden biri olarak kâf, Arap alfabesinde yirmi ikinci ve ebced tertibinde on birinci sırada yer almaktadır. Sayı değeri ise yirmidir.² El-Halîl b. Ahmed el-Ferâhîdî (ö. 175/791), mahreçlerine göre harfleri sıraladığı eserinde kâfi yedinci sırada;³ İbn Cinnî'nin (ö. 392/1002), harfler konusunu ayrıntılı olarak incelediği eserinde kâfi yirmi ikinci sırada⁴ ve et-Tayyib el-Bekkûş konuyu detaylı olarak ele aldığı eserinde ise yirmi birinci⁵ sırada zikretmektedir.

² Bk. Süleyman Feyyâd, *İstihdâmâtü'l-hurûfi'l-Arabiyye mu'cemiyyen, şavtiyyen, şarfiyyen, nahviyyen, kitâbiyyen* (Riyad: Dâru'l-Mirrîh, 1998), 99; Mehmet Ali Sarı, "Kâf", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1999) 24/142.

³ Bk. Ebû Abdîrahmân el-Halîl b. Ahmed b. Amr b. Temîm el-Ferâhîdî, *Kitâbü'l-Ayn, muratteben 'ala hurufi'l-mu'cem*, thk. Abdulhamîd el-Hindâvî (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1424/2003), 1/30.

⁴ Ebü'l-Feth Osmân b. Cinnî el-Mevsilî el-Bağdâdî, *Sırru şinâ'ati'l-irâb*, thk. Hasan Hindâvî (Beyrut: Dâru'l-Kalem, 1413/1993), 279.

⁵ Tayyib el-Bekkûş, *et-Taşrifü'l-Arabî min hilâli 'ilmi'l-eşvâti'l-ğadîs*, (Tunus: el-Matba'atu'l-Arabiyye, 1992), 45.

Ses yönüyle incelendiğinde kâfın mahreci şöyledir:

“Kâf sesi, dil ortası ile yumuşak damaktan çıkarılır. Türkçedeki “ke” sesi gibidir fakat biraz daha keskindir. Kuvvetli ve ince bir sestir”.⁶ Kâf harfi ünsüz ve incedir. Okurken dilin ucu yukarı kaldırılarak okunur. Aynı anda alt çenede kaldırılarak burundan çıkan nefes kapatılır. Mehmet Ali Sarı, kâfın ağızdan çıkış noktasıyla ilgili şunları belirtmektedir: “Mahreci Sîbeveyhi’ye (ö. 180/796) göre “ق”ın mahrecinin az önü, yani ağzın en arka yeridir. Dolayısıyla bir art damaksız ünsüzdür. Kâf, ke sesinin çıkarılışı sırasında dilin ortasının yukarıya doğru kalkmasına rağmen kökünün aşağıda kalmasından dolayı ince ünsüzlerdendir.”⁷

1.1.2 Hitap Harfi Olarak Kâf

Arapçada isim olmaktan tamamen soyutlanan, zamir veya harfi cer olmayan kâfın bir diğer türü, hitap için gelen harftir ve bu harfe kâfu’l-hitâp diye isim verilir. Kâfın bu türünün de altı şeye birleşerek kullanıldığı görülmektedir:

1.2.2.1 İsm-i işaret: “ذَلِكَ”, “ذَلِكَ”, “أُولَئِكَ”, “تِلْكَ”, “تِلْكَ”, “ذَلِكَ”, “ذَلِكَ”. Bu kelimelerdeki kâf, bazı dilcilere göre muşârun ileyhin orta ve uzak uzaklığına işaret eden harflerdir. Kâf harfleri zâid olarak gelmiştir ve te’kid ifade etmektedir. Hitâbın te’kididir. İsim değil hitap ifade ederler ve kendisinden sonrası üzerinde amel etmez. Bu durum şöyle açıklanabilir. Eğer bu kelimelerdeki kâflar, zamir olarak isim olsaydı merfu, mansub ve mecrur olması gerekirdi. Örneğin, “ذَلِكَ زَيْدٌ” denildiğinde kâfi nasb edecek bir şeyin olmadığı veya mecrur olacak bir durumda olmadığı görülmektedir. Çünkü bir kelimenin mecrur olabilmesi için başında ya harfi cer olmalı ya da muzâf olmalıdır. Burada harf-i cerrin olmadığı ve ism-i işaretin başka bir kelimeye izafe edilmesi de mümkün değildir. Çünkü bir kelime çoğu zaman bilinir hale gelmesi için izafete girer. İsm-i işaretlerin tamamı zaten marife olarak kabul edilmektedir. İzafetin şartlarından birisi de muzâfun nekira olmasıydı. Ayrıca izafetten söz edilseydi tesniye ism-i işaretlerdeki nûnun, “ذَلِكَ”, “ذَلِكَ” gibi, düşmesi gerekirdi ama düşmediği görülmektedir.⁸ Ayrıca ism-i işaretlerdeki kâfın muhatabın durumuna göre tesniye ve cemi olarak kullanımları da görülmektedir (“ذَلِكَمَ”, “ذَلِكَمَ”, “ذَلِكَمَ”).

⁶ Abdurrahman Çetin, *Kur’an Okuma Esasları* (Bursa: Emin Yayınları, 2008), 107.

⁷ Sarı, “Kâf”, 24/142.

⁸ Bk. İbn Cinnî, *Sırru şinâ’ati’l-i-râb*, 309; Ebu Ca’fer İbn Abdinnur Ahmed b. Abdinnur b. Ahmed b. Raşid el-Maleki, *Raşfu’l-mebânî fi şerhi hurûfi’l-me’ânî*, thk. Ahmed Muhammed el-Harrât (Dimeşk: Mecmeu’l-Lugatıl-Arabiyye, ts), 206; el-Murâdî, *el-Cene’d-dânî fi hurûfi’l-me’ânî*, 91-92 İbn Hişâm, *Muğni’l-lebîb ‘an kütübi’l-e’ârîb*, 3/27.

Bir başka harf olarak kullanılan kâf örneği de “النَّجَاءُ” ifadesinde yer alan kâftır. Bu ifade de kâf isim olsaydı kendisinden önceki kelime de elif lam olmaması gerekirdi. Hitap harfi olduğundan bu elif lam kelime de herhangi bir sıkıntı oluşturmamaktadır.

Yine “أَبْصِرْكَ زَيْدًا” ifadesinde de kâf, hitap ifade eder. Aksi olsaydı Arapçada fiil cümlesinde mef’ûl açık olarak zikredildiğinde aynı mef’ûlün bir de zamir olarak zikredilmesi uygun değildir. Ayrıca emir fiilde fâil ve mef’ûl aynı kelimedenden olmadığı söylenebilir. Ayrıca burada muhatab zamirinden bedel-i kül yapılması uygun değildir.

1.2.2.2 Mansûb munfasıl zamir olarak gelen ve genellikle mef’ûlün bih olan “إِيَّاكَ” ve “إِيَّاكُمْ” , “إِيَّاكَ” , “إِيَّاكُمْ” ve “إِيَّاكَ” deki kâflar: Sibeveyhi’ye göre “إِيَّا” zamir, “كَ” ise isim değil hitap harfidir. İbn Cinnî ve Halîl b. Ahmed de aynı görüşü benimsemiştir.⁹

1.2.2.3 “أَنْجُ” yani “النَّجَاءُ” (yavaş ol); “تَمَهَّلْ” yani “رُوَيْدَكَ” (gel); “أَقْبِلْ” yani “حَيْهَكَ” (kendini kurtar); “هَآكْ” ve “هَآكْ” yani “خُذْ” (al) gibi bazı isim fiillerde yer alan kâflar, hitap harfleridir. Bunlar te’kid ifade ederler. Örneğin “هَآكْ زَيْدًا” ifadesinde “زَيْدٌ” mansub olarak gelmiştir. “خُذْ” fiili ise iki mef’ûl almaz. Eğer bu örnekte kâf, isim olsaydı “زَيْدٌ”in muhatab zamirinden bedel olması da uygun olmazdı.

1.2.2.4 Bir de “أَرَأَيْتَ” ye birleşen “أَخْبِرْنِي” (bana haber ver) anlamında harf-i hitap olarak kullanılan kâf harfi vardır ve bu harfin de iraptan mahalli yoktur. Örneğin, “أَرَأَيْتَكَ؟” ifadesinde de kâf, hitap içindir. İsim olması uygun değildir. Çünkü “زَيْدًا” birinci mef’ûl, “مَا صَنَعَ” ikinci mef’ûl konumundadır. Öyleyse kâfın i’rabdan mahalli yoktur. Eğer kâf birinci mef’ûl olursa “مَا صَنَعَ” ifadesi konulmamalıydı. Bu ifade de “زَيْدًا” kendisinden sonra bir şeye ihtiyaç duyuyorsa birinci mef’ûldür. Ayrıca kâf birinci mef’ûl olsaydı bunun müennesi, tesniyesi ve cemisi de kullanılabilirdi. Oysaki bu kelime sadece “أَرَأَيْتَكَ” şeklinde kullanılır ve bu kelimenin “أَرَأَيْتَكُمْ” ve “أَرَأَيْتِكِ” gibi şekilleri kullanılmamaktadır.¹⁰

1.2.2.5 “وَبَيْسٌ” gibi bazı ifadelerle kullanılan kâf, harfi hitaptır. Örneğin, “وَبَيْسٌ زَيْدٌ قَائِمًا” (Zeyd ayakta değildir), “وَبَيْسٌ زَيْدٌ قَائِمًا” (Zeyd’ e bak), “وَبَيْسٌ زَيْدٌ قَائِمًا” (Zeyd ne güzel adamdır), “وَبَيْسٌ زَيْدٌ قَائِمًا” (Amr ne kötü bir kimsedir) gibi. Bütün bu örneklerde kâf, harf-i hitaptır ve iraptan mahalli yoktur. Anlamsal olarak baktığımızda ifadeye “sana söylüyorum, bak, dikkat et” gibi anlamlar katmaktadır. Fakat bu tür kullanımlar çok az olduğu görülmektedir.¹¹

⁹ Bk. İbn Cinnî, *Sırru şinâ’ati’l-i’râb*, 312; el-Murâdî, *el-Cene’d-dânî fi hürûfi’l-me’ânî*, 93.

¹⁰ Bk. el-Murâdî, *el-Cene’d-dânî fi hürûfi’l-me’ânî*, 93.

¹¹ el-Murâdî, *el-Cene’d-dânî fi hürûfi’l-me’ânî*, 93.

1.2.2.6 “بَلَا” ve “كَلَّا” gibi bazı harflerden sonra da harf-i hitap olarak kullanılmaktadır. Yine ifadeye “sana söylüyorum, bak, dikkat et” gibi anlam katmaktadır. Örneğin “بَلَاكَ” (*Sana evet diyorum*) ve “كَلَّاكَ” (*Sana hayır diyorum*) gibi.

Aşağıda yer alan ayetlerde kâfın harf-i hitâb olarak kullanımlarına örnekler görülmektedir:

Kur’an-ı Kerim’de ilk sûrede yer alan “إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ” “Allahum! Yalnız sana ibadet ederiz ve yalnız senden yardım dileriz.”¹² ayetindeki kâf “إِيَّا” kelimesine bitişerek mansub munfasıl zamir olmuştur. Burada “إِيَّاكَ” kelimesinin tamamı kaynaklarda zamir olarak kabul edilmektedir. Burada kâf, hitap harfidir ve “İyyâ” kelimesine bitişen kâfu’l-hitabın diğer türevleri de aynıdır. “إِيَّاكَ” zamiri “نَعْبُدُ” fiilinin mef’ûludur ve mahallen mansubdur.¹³

İkinci örnek olarak “ذَلِكَ الْكِتَابُ لَا رَيْبَ فِيهِ هُدًى لِّلْمُتَّقِينَ” “Bu, kendisinde şüphe olmayan kitaptır. Allah’a karşı gelmekten sakınanlar için yol göstericidir.”¹⁴ ayetinde “ذَلِكَ” kelimesi ismi işaret için olan “ذَا” ki “لَامِ الْبَعْدِ” yani “لِ” bitişince elifi düşer ve son olarak da kâfu’l-hitap ile bitişerek oluşan mürekkep bir kelimedir.¹⁵ “ذَلِكَ” kelimesi ismi işaret olarak isim cümlesinin mübtedasıdır ve mahallen merfudur. Kaynaklarda uzak için kullanılan bir ismi işaretken tercümelerde “bu” denilerek yakın için kullanılan ismi işaretle aynı anlam verildiği görülmektedir.

Yine “...وَقَالُوا لَنْ نَدْخُلَ الْجَنَّةَ إِلَّا مَن كَانَ هُودًا أَوْ نَصَارَى تِلْكَ أَمَانِيُّهُمْ” “Bir de; ‘Yahudi ve Hıristiyanlardan başkası Cennet’e girmeyecek’ dediler. Bu, onların kuruntuları! ...”¹⁶ ayetindeki “تِلْكَ” kelimesi de işaret ismi için olan “تِي” (lamu’l-buğd) ve kâfu’l-hitâptan oluşan mürekkep bir kelimedir. Bu ayette mahallen merfu olmak üzere mübteda konumunda gelmiştir. Tercümelerde bu kelimeye uzak için olmasına rağmen yakın için olan ismi işaret anlamı olan “bu” şeklinde verildiği görülmektedir.¹⁷

¹² el-Fatiha, 1/5.

¹³ Ebû Hayyân Muhammed b. Yûsuf b. Alî b. Yûsuf b. Hayyân el-Endelüsî, *Tefsiru’l-bahri’l-muḥîṭ* (Beyrut: Dâru’l-Kutubi’l-İlmiyye, 1413/1993), 1/139; İmîl Bedî’ Ya’kûb, *Mu’cemu’l-i’râb ve’l-implâ* (Beyrut, Dâru’l-İlmi li’l-Melâÿîn, 1983), 139.

¹⁴ el-Bakara, 2/2.

¹⁵ İmîl Bedî’ Ya’kûb, *Mu’cemu’l-i’râb ve’l-implâ*, 279;

¹⁶ el-Bakara, 2/111.

¹⁷ İmîl Bedî’ Ya’kûb, *Mu’cemu’l-i’râb ve’l-implâ*, 201;

Yine “...فَأَرَأَيْتَكَ هَذَا الَّذِي كَرَّمْت عَلَيَّ” “Yine demişti ki: Benden üstün tuttuğun kişi bu mu, söyler misin? ...”¹⁸ ayetinde yer alan “أَرَأَيْتَكَ” ifadesindeki hemze istifhâmi inkârî, “رَأَى” mazi fiil, “ت” fâil olan zamir ve “ك” kâful hitaptan oluşan mürekkep bir ifadedir. “أَخْبَرَنِي” (*bana haber verir misin*) anlamındadır. Burada kâfın i‘rabdan mahalli yoktur. Sıbeveyhi de bu görüştedir. el-Ferrâ’ya göre buradaki kâf fâil olmak üzere isim ve “ت” de harf-i hitaptır. Bu görüş ise zayıftır. Ayrıca buradaki kâf için el-Kisâî, mef’ûl¹⁹ dese de ifade buna pek uygun görünmemektedir.²⁰

1.1.3 Harf-i Cer Olarak Kâf

Arapça kaynaklarda kâfın, zamir olarak yer almasından sonra en fazla teşbih maksatlı harf-i cer olarak kullanımı görülmektedir. Harf-i cer olarak kâfın, teşbih, ta’lîl, isti’lâ, te’kid ve mübâdere olmak üzere beş farklı anlamda kullanıldığı klasik eserlerde yer almaktadır. Ancak konu incelendiğinde teşbih, te’kid veya ta’lîl amaçlı kullanımlarının daha fazla olduğu görülmektedir.

1.1.3.1 Teşbih (Benzetme)

Kâfın kullanımlarına bakıldığında teşbih anlamının daha fazla yer aldığı görülmektedir. Sözlükte benzetmek anlamına gelen teşbih, terim olarak, “Herhangi bir sebeple iki veya daha fazla varlığın bir ya da birden fazla vasıfta belirli edatlarla birleştirilmelerine verilen isimdir.”²¹

“أَنْتَ كَالشَّمْسِ فِي الضِّيَاءِ” (*Sen parlaklıkta güneş gibisin*) örneğinde kâf, teşbih edatı olarak kullanıldığı görülmektedir. Bu örnekte “أَنْتَ”, mübtedâ ve “كَالشَّمْسِ فِي الضِّيَاءِ” ifadesindeki kâf, fetha üzere mebni ve “كَأَنَّ” olarak takdir edilen mahzûf habere müteallik olmak üzere harf-i cerdir. Burada kâf harf-i cer olarak cümleye teşbih manası kattığı görülmektedir.

¹⁸ el-İsrâ, 17/62.

¹⁹ el-Murâdî, *el-Cene’d-dânî fi hurûfi’l-me’ânî*, 93.

²⁰ İbn Cinnî, *Sırru şinâ’ati’l-i-râb*, 309; el-Murâdî, *el-Cene’d-dânî fi hurûfi’l-me’ânî*, 93; İmîl Bedî’ Ya’kûb, *Mu’cemu’l-i-râb ve’l-ımlâ*, 67.

²¹ Bk. Muhammed A’lâ b. Ali b. Muhammed Hâmid b. Muhammed Sâbir el-Ömerî el-Fârûkî et-Tehânevî, “Teşbih”, *Keşşâfü iştilâhâti’l-fünûn ve’l-ulûm*, nşr. Ali Dahrûc - Abdullah Hâlidî (Beyrut: Mektebetü Lübnan, 1996), 1/434-445; Ahmed Hâşimî, *Cevâhiru’l-belâğa fi’l-me’ânî ve’l- beyân ve’l-bedi’* (Beyrut: el-Mektebetü’l-Asriyye, 1999), 219; İsmail Durmuş, “Teşbih”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2011), 40/553-556.

Kur'an-ı Kerimde “...مَثَلُهُمْ كَمَثَلِ الَّذِي اسْتَوْفَدَ نَارًا”²² “Onların durumu, ‘geceleyin’ ateş yakan kimsenin durumuna benzer...”²³ ayetinde yer alan “ك” ve “مَثَلٌ” kelimelerinin birlikte kullanıldığı görülmektedir. Burada “مَثَلٌ” (mesel) kelimesi “شَبَّهَ، شَبَّهْتُ، شَبَّهْتُ” gibi Arapçada “مِثْلٌ” (misil) ve “مِثْلٌ” (mesîl) ile aynı anlamda kullanılmaktadır.²⁴ Yani mesel, “bir şeyi başka bir şeyle ortak özelliklere sahip kılma” demektir. Bu kelime anlamı veya olayı zihinde güçlendirmek, yerleştirmek diğeriyle eşit olduğunu göstermek için cümlede benzetme ve teşbih amaçlı olarak kullanılmaktadır. Bu ayette inkarcıların durumu, ateş yakan kimselerin durumuna ve özelliklerine benzetilmiştir.²⁵

Arapçada genel olarak “kâf”, “مَثَلٌ” kelimesiyle birlikte kullanıldığında cümlede benzetmeyle (teşbihle) birlikte te’kid de söz konusu olmaktadır. “مَثَلٌ” kelimesi lügatte “örnek, darbi mesel, atasözü, benzer, eş, denk, durumu”²⁶ gibi anlamlara gelmektedir. Sözdizimi açısından incelendiğinde, “مَثَلٌ” ifadesi “إِنَّ”nin ismi, “كَمَثَلٌ” ifadesi “إِنَّ”nin haberi olarak gelmiştir. Burada kâf amildir yani kendisinden sonrasını mecurur yapmaktadır. Yalnız kaynaklarda harf-i cer olarak veya isim olarak (ki bu isim burada isim tamlamasında muzâf olarak amil) amil olduğu şeklinde yorumlanmıştır.²⁷ Kâf isim kabul edildiğinde “إِنَّ”nin haberi ve ikinci mesel kelimesi de kâfın muzâfun ileyhi olarak kabul edilebilir. Harf-i cer kabul edildiğinde o zaman cümlede, “إِنَّ”nin haberi kâfla beraber sonraki bölümün bağlı olduğu mahzuf bir haber olarak kabul edilebilir. Bu ayetlerde kâfın zâid olarak gelebileceği de kaynaklarda ifade edilmiştir.²⁸

²² el-Bakara, 2/17.

²³ Kur’ân-ı Kerim Meâli, çev. Halil Altuntaş - Muzaffer Şahin (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2009), el-Bakara, 2/17.

²⁴ Mesel kelimesinin açıklaması ile ilgili Bk. Ebû Hayyân el-Endelüsî, *Tefsiru’l-bahri’l-muḥîṭ*, 1/207; 2/500.

²⁵ Bk. Ebü’l-Berekât Hâfızüddîn Abdullah b. Ahmed b. Mahmûd en-Nesefî, *Medârikü’t-tenzîl ve ḥaḳâ’iḳu’t-te’vîl*. (Beyrut, Dâru’l-Kelimi’t-Tayyib, 1419/1998), 1/54; Ebû Abdillâh Muhammed et-Tâhir b. Muhammed b. Muhammed eş-Şâzelî b. Abdilkâdir b. Muhammed b. Âşûr, *Et-Taḥrîr ve’t-tenvir mine’t-tefsîr* (Tunus: ed-Dâru’t-Tûnusiyye, 1984), 1/302.

²⁶ Kadir Güneş, *Arapça Türkçe Sözlük* (İstanbul: Mektep Yayınları, 2014), “msl”, 1092.

²⁷ Muhyiddin Dervîş, *İrâbü’l-Ḳur’âni’l-Kerîm ve beyânuhû* (Beyrut: Dâru ibn Kesîr, 1420/1999), 1/54.

²⁸ Ebû Hayyân el-Endelüsî, *Tefsiru’l-bahri’l-muḥîṭ*, 1/207; 2/500; Muhammed Abdu’l-Hâlik Adîme, *Dirâsât li uslûbi’l-Kur’âni’l-Kerim* (Kahire: Dâru’l-Hadîs, ts.), 2/327.

Mealler incelendiğinde bu ayet-i kerimelerde kâf'a, “gibi”²⁹ ve “-e benzer”³⁰ anlamları verilmiş ve teşbihle te’kid birlikte yer almıştır. Burada teşbihle birlikte te’kid derken, eğer harf-i cer kabul edilirse kâf, teşbih edatı, isim kabul edilirse mesel kelimesini te’kid amaçlı yer aldığı ifade edilmektedir. Dolayısıyla “gibi” anlamını verenler harf-i cer olduğunu, “-e benzer” anlamını verenler isim olarak benimsedikleri söylenebilir.

Teşbih amaçlı kullanımına ikinci örnek olarak “كَالْحِجَارَةِ” “...أَوْ أَشَدُّ قَسْوَةً” “Sonra bunun ardından kalpleriniz yine katılaştı; taş gibi, hatta daha katı oldu...”³¹ ayetindeki kâfın teşbih anlamında geldiği konusunda ittifak vardır. Çünkü burada kalpleri taşlara benzetme murad edilmiştir. Kalpleriniz taş gibi katı oldu anlamında kullanılmıştır. “Çünkü taş nasıl öğütten etkilenmezse kalpleriniz de öyle etkilenmiyor” denilmek istenmiştir.³²

Yine buradaki kâf, Sibeveyhi (ö. 180/796) ve nahiv âlimlerinin çoğuna göre teşbih manasında harf, el-Ahfeş’e göre ise isim olduğu ifade edilmiştir. İbn Usfûr el-İşbîlî (ö. 669/1270) de kâfın teşbih kâfı olduğunu ve teallukun aranmayacağını belirtmektedir.³³ Kâfın bu ayette isim olduğu kabul edildiğinde muzâf olur ve cümlede de haber konumunda kullanılmış olur. Harf olarak kabul edildiğinde ise mahzuf bir “كَانَتْ” kelimesinin müteallakı olduğu söylenebilir. Kâfın isim veya harf olarak kabul edilmesi tartışmalı olsa da incelenen meâllerde bu ayeti kerimede geçen kâf'a, “gibi”³⁴ anlamı verildiği ve teşbih anlamı kastedildiği görülmektedir.

Yine “...فَإِذَا آمَنْتُمْ فَادْكُرُوا اللَّهَ كَمَا عَلَّمَكُمْ مَا لَمْ تَكُونُوا تَعْلَمُونَ...” “...Güvenliğe kavuşunca da, Allah'ı, daha önce bilmediğiniz ve onun size öğrettiği şekilde anın ‘namazı normal vakitlerdeki gibi kılın’...”³⁵ ayetinde de kâfın teşbihliği ön plana çıktığı görülmektedir. Buna göre ayet, “Size öğrettiği ve nimet verdiği “şekilde”, “gibi”, size öğretin ve sebeplerden müsebbibi ifade

²⁹ Türkçe Kur’an Mealleri, Elmalılı Hamdi Yazır Meali (Erişim 30 Aralık 2019), el-Bakara, 2/17; Hasan Basri Çantay Meali, (Erişim 30 Aralık 2019).

³⁰ Türkçe Kur’an Mealleri, Diyanet İşleri Meali, el-Bakara, 2/17; Diyanet Vakfı meali, Elmalılı Hamdi Yazır Meali, Ali Fikri Yavuz Meali, Hasan Basri Çantay Meali, Süleyman Ateş Meali, (Erişim 30 Aralık 2019).

³¹ el-Bakara, 2/74.

³² Bk. Ebû Hayyân el-Endelüsî, el-Bahru’l-muhîṭ, 1/428.

³³ Bk. Ebû Hayyân el-Endelüsî, el-Bahru’l-muhîṭ, 1/428.

³⁴ Türkçe Kur’an Mealleri, Diyanet İşleri Meali, Diyanet Vakfı Meali, Elmalılı Hamdi Yazır Meali, Ali Fikri Yavuz Meali, Hasan Basri Çantay Meali, Süleyman Ateş Meali, el-Bakara, 2/74 (Erişim 04 Ocak 2020).

³⁵ el-Bakara, 2/239.

edin ve anlatın” şeklinde anlaşılmaktadır.³⁶ Bu bağlamda meallerde bu ayetteki kâf, “gibi” ve “şekilde” anlamı verilerek teşbihliğinin ön plana çıkarıldığı görülmektedir.³⁷

Kâfın teşbih anlamının verildiği diğer bir örnek ise şöyledir: “أَوْ كَالَّذِي مَرَّ عَلَىٰ قَرْيَةٍ” “وهي خاوية علىٰ عروشها” “Yahut altı üstüne gelmiş ‘ıpıssız duran’ bir şehre uğrayan kimseyi görmedin mi?...”³⁸ Burada “كَالَّذِي” ifadesiyle “kimse gibisini” denilmek istendiğinden yine meallerde “gibi” anlamı verilerek teşbih yapıldığı görülmektedir.³⁹ Ayrıca buradaki kâf, “أَلَمْ تَرَ إِلَىٰ الَّذِي حَمَّجَ إِبْرَاهِيمَ فِي رَبِّهِ” ayetine atfedilerek zâid olduğu kanaatine varılmıştır. Bakara 259. ayetteki “الذي” ayetteki “الذي”ye atfedilerek bu sonuca varılmıştır. Burada “الذي”den önce gelen “الـ” hangi konumda ise kâfın da aynı konumda olduğu söylenebilir.

Bu ayette kâfın misil manasında isim olduğunu, zâid olmadığını el-Ahfeş ve Ebû Hayyân el-Endelüsî (ö. 745/1344) ifade etmektedirler. Burada sözün manaya atfının daha uygun olacağını belirterek kâfın zâid olmayacağını ifade etmişlerdir.⁴⁰

Kâfın teşbih maksatlı harf-i cer olarak zaid kullanımına örnek olarak ise Şûrâ sûresi 11. âyette farklı ve derinlemesine yorumların yer aldığı görülmektedir. Sûrenin “...أَلَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ...” “...O’nun benzeri hiçbir şey yoktur...”⁴¹ ayetinde kâf ve içinde bulunduğu cümle ile ilgili birkaç görüş öne sürülmüştür. Bunlardan ilki kâfın zâid olarak geldiği ve manasının “أَلَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ” (*onun benzeri hiçbir şey yoktur*) şeklinde olduğu görüşüdür. Bu ifadede kâf, zâid kabul edilmediği takdirde mana “أَلَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ” (*onun benzerinin benzeri veya onun gibisinin gibisi hiçbir şey yoktur*) gibi olur ve bu durumda da imkânsız olanın meydana gelmesi muhtemel hale gelirdi. Bu da örneğin isbatı anlamına gelir. Bu ifade Yüce Allah’ın bir benzerinin olmamasını te’kid etmek üzere getirilmiştir. Bununla nefyin yani olumsuzun te’kidi gerçekleşmiştir. Çünkü burada harf ziyade edilerek cümlenin ikinci kez tekrarı yapılmış gibidir. İkincisi ise, bu ayetteki kâfın zâid olmadığını söyleyenlerin görüşüdür. Bu ifadede kâfın asıl, misil kelimesinin zâid olduğu söylenmektedir. Ancak bu görüş zayıftır. Çünkü Arapça’da asıl olan isimlerin zâid olarak

³⁶ Bk. el-Endelüsî, *Tefsiru’l-bağri’l-muğîb*, 2/253.

³⁷ Türkçe Kur’an Mealleri, *Diyanet İşleri Meali, Diyanet Vakfı Meali, Elmalılı Hamdi Yazır Meali, Ali Fikri Yavuz, Hasan Basri Çantay Meali, Süleyman Ateş Meali*, el-Bakara, 2/239 (Erişim 07 Ocak 2020).

³⁸ el-Bakara, 2/259

³⁹ Türkçe Kur’an Mealleri, *Diyanet İşleri Meali, Diyanet Vakfı Meali, Elmalılı Hamdi Yazır Meali, Ali Fikri Yavuz Meali, Hasan Basri Çantay Meali, Süleyman Ateş Meali*, el-Bakara, 2/259 (Erişim 04 Ocak 2020).

⁴⁰ el-Endelüsî, *Tefsiru’l-bağri’l-muğîb*, 2/301;

⁴¹ eş-Şûrâ, 42/11.

gelemeyeceğidir.⁴² Harflerin zâid olarak kullanımı daha uygundur. Ayrıca bu ayetteki kâf zâid olmazsa Allah'ın bir benzerinin var olduğu manası çıkacaktı. Bu ise Allah hakkında mümkün olmayan bir şeydir. Fakat bu durum kâfin zâidliği ile ortadan kalkmaktadır.⁴³

Yine bu ayet-i kerimede kâfin zâid olmadığı söylenerek bu konuda şu görüşlerin zikredildiği görülmektedir. Birinci görüş, bu cümlede zamirle kâfin arasını ayırdığı için kâf değil misil kelimesi zâiddir. Arapçada kâfa normalde zamir dahil edilerek “كَاهٌ” şeklinde bir kullanım ancak şiirde görülmektedir. Bundan dolayı burada zâid olan “misil” kelimesidir. Bu görüş Arapçada isimlerin genel olarak zâid gelemeyeceği ve harflerin zâid olabileceği görüşüne uygun görülmemektedir. İkinci görüş ise, burada “misil” kelimesi “zât” manasında kullanılarak ve “لَيْسَ كَذَاتِهِ شَيْءٌ” denilmek istenmiştir. Üçüncü görüşe göre ise “misil” sıfat manasına kullanılarak “لَيْسَ كَصِفَاتِهِ شَيْءٌ” denilmek istenmiştir. Dördüncü görüşte ise kâf, lafzi te'kid amaçlı “misil” manasına isim olarak kullanıldığı ifade edilmiştir.⁴⁴

Bu görüşler incelendiğinde bu ayetteki kâfin, zâid olmasının daha uygun olduğu görülmektedir. Çünkü bunun aksi düşünüldüğünde benzerinin ispatı olacağından küfre düşme ihtimali ortaya çıkmaktadır. Genel kural olarak, buna benzer örneklerde kâfa teşbih anlamı verilmez.

1.1.3.2 Ta'lîl

Sözlükte “birini bir şeyle oyalamak, meşgul etmek; ikinci defa su içmek/içirmek” anlamlarındaki “عَلَّلَ” kökünden türeyen ta'lîl istilahta, bir eylem veya hükmün illete dayandırılmasını, illete bağlanarak açıklanmasını ifade eder.”⁴⁵ İbn Hişâm eserinde kâfin ta'lîl anlamı ifade etmesi konusunda alimlerin üçe ayrıldığını söyler. İlki, kâfin böyle bir anlamının olmadığını ifade edenler. İkincisi, kâf, cümlede kendisinden önceki ifadenin veya durumun sebebini açıklamak üzere gelir ve daha çok “ما” ile kullanılır. Bu “ما”, zâid

⁴² el-Malekî, *Rasfu'l-mebânî fi şerhi hurûfi'l-me'ânî*, 221; İbn Hişâm, *Muğni'l-lebîb 'an kütübi'l-e'arîb*, 3/20.

⁴³ Bk. Ebü'l-Abbâs Muhammed b. Yezîd b. Abdilekber b. Umeyr el-Müberred el-Ezdî es-Sümâlî, *el-Mukteḍab* thk. Muhammed 'Abdulhâlik 'Udayme (el-Kâhire, el-Meclisu'l-'Alâ li'ş-Şu'ûni'l-İslamiyye, 1415/1994), 4/140; İbn Cinnî, *Sırru şinâ'ati'l-i'râb*, 291; el-Muradî, *el-Cene'd-dânî fi hurûfi'l-me'ânî*, 89; Ebû Hayyân el-Endelüsî, *Tefsiru'l-baḥri'l-muḥîṭ*, 7/489; İbn Hişâm, *Muğni'l-lebîb 'an kütübi'l-e'arîb*, 3/19; Abdülkâdir el-Bağdâdî, *Hiżânetü'l-edeb ve lübbü lübâbi lisâni'l-'Arab*, 10/189; Fâdil Sâlih es-Sâmerrâî, *Meâni'n-nahv* (Ürdün: Dâru'l-Fikr, 1420/2000), 3/60.

⁴⁴ el-Muradî, *el-Cene'd-dânî fi hurûfi'l-me'ânî*, 89.

⁴⁵ İsmâil b. Hammâd el-Cevherî, *es-Şihâḥ tâcü'l-luġa ve şihâhu'l-'Arabiyye* (Beyrut: Dâru'l-'İlm li'l-Melâyîn, 1990), “all”, 5/1773-1774; H. Yunus Apaydın, “Ta'lîl”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2010), 39/511.

veya mastariyye olarak isimlendirilir ve kâfi amelden düşürür diyenler ki el-Ahfeş (ö. 215/830) ve bazı alimler bu görüşü benimsemektedir. Üçüncü görüşte kâf yalın veya “ما” ile olsun bu anlamı ifade edebilir diyenler.⁴⁶ Ayrıca el-Malikî'nin (ö. 702/1302) eserinde, kâf maddesinde bu konuyu ele almadığı ve konuyu müstakil olarak “كما” maddesinde “کی” anlamında ve kendisinden sonrakini nasb eden edat olarak kullandığı görülmektedir. “أَكْرَمْتُكَ كَمَا تُكْرِمَنِي” (Bana ikram ettiğin için sana ikram ettim)⁴⁷ denilmesi bu konuya örnek olarak verilebilir.

Bu bağlamda Kur'an-ı Kerimdeki bazı ayetlerde kâfın, ta'lîl anlamında yer aldığı görülmektedir. Örneğin, “... فَأِذَا أَقْضَيْتُمْ مِنْ عَرَاقَاتٍ فَادْكُرُوا اللَّهَ عِنْدَ الْمَشْعَرِ الْحَرَامِ وَاذْكُرُوا كَمَا...” “...Arafat'tan ayrılıp 'sel gibi Müzdelife'ye' akın ettiğinizde, Meş'ar-i Haram'da Allah'ı zikredin. Onu, size gösterdiği gibi zikredin.”⁴⁸ ayetindeki kâf'ı, bazı meallerde “gibi”⁴⁹, “şekilde”⁵⁰ anlamı verilerek teşbih manası öne çıkarılırken bazılarında da “sebebiyet”⁵¹ anlamını öne çıkarılarak ta'lîl anlamı verildiği görülmektedir. Sebebiyet anlamı verildiğinde anlam “Allah sizi doğru yola ilettiği için onu zikredin”⁵² şeklinde anlaşılmıştır. Bu ifadedeki “كما” lafzını el-Ahfeş; “لِمَا فَعَلْتُ هَذَا فَادْكُرُونِي” (bunu yaptığım için beni anın) şeklinde anlamış ve “لِأَجْلِ إِرْسَالِي فِيكُمْ رَسُولًا مِنْكُمْ فَادْكُرُونِي” (aranızda size elçi gönderdiğim için beni anın) ifadesini kullanarak ta'lîl anlamını vermiştir.⁵³

Yine diğer bir örnekte geçen “وَإِخْفِضْ لَهُمَا جَنَاحَ الذُّلِّ مِنَ الرَّحْمَةِ وَقُلْ رَبِّ ارْحَمْهُمَا كَمَا” “رَبِّانِي صَغِيرًا” “Onlara merhamet ederek tevazu kanadını indir ve de ki: “Rabbim! Tıpkı beni küçükken koruyup yetiştirdikleri gibi sen de onlara acı.”⁵⁴ ayette, kâfa, ta'lîl (sebebiye) anlamının daha uygun olacağı ifade edilmektedir. Burada “Rabbim, onlar, ben küçükken beni yetiştirdikleri ve bana ihsanda buldukları için sen de onlara acı, onları esirge ve merhamet et” anlamına gelmektedir.⁵⁵ Ayrıca bu ayetteki kâfın mahzûf bir mastarın sıfatı olduğu da belirtilmiştir. Takdir ise şöyledir: “رَحْمَةً مِثْلَ تَرْبِيَّتِي صَغِيرًا” (onların

⁴⁶ el-Murâdî, *el-Cene'd-dânî fî hurûfi'l-me'ânî*, 84; İbn Hişâm, , *Muğni'l-lebîb 'an kütübi'l-e'ârib*, 3/7.

⁴⁷ el-Mâlekî, *Rasfu'l-mebânî fî şerhi hurûfi'l-me'ânî*, 213.

⁴⁸ el-Bakara, 2/198.

⁴⁹ Türkçe Kur'an Mealleri, Diyanet İşleri Meali, el-Bakara, 2/198 (Erişim 07 Ocak 2020).

⁵⁰ *Diyanet Vakfı Meali, Elmalılı Hamdi Yazır Meali, Süleyman Ateş Meali*, el-Bakara, 2/198 (Erişim 07 Ocak 2020).

⁵¹ Türkçe Kur'an Mealleri, *Hasan Basri Çantay Meali, Ömer Nasuhi Bilmen Meali, Ali Fikri Yavuz Meali, Ali Bulaç Meali*, el-Bakara, 2/198 (Erişim 07 Ocak 2020).

⁵² el-Bakara, 2/198.

⁵³ el-Murâdî, *el-Cene'd-dânî fî hurûfi'l-me'ânî*, 84.

⁵⁴ el-İsrâ, 17/24.

⁵⁵ el-Endelüsî, *Tefsiru'l-bahri'l-muhtî*, 6/26;

küçükken beni terbiye ettiklerinin benzeri bir rahmetle, bir şekilde) veya “رَحْمَةً مِّثْلَ رَحْمَتِهِمَا” (onların rahmetlerinin benzeri bir rahmetle, şekilde).⁵⁶ Mealler incelendiğinde kâfa “gibi”⁵⁷ ve “...se”⁵⁸ gibi anlamların verildiği görülmektedir.

Yine “...فَإِذَا آمَنْتُمْ فَادْكُرُوا اللَّهَ كَمَا عَلَّمَكُم مَّا لَمْ تَكُونُوا تَعْلَمُونَ ...” “...Güvenliğe kavuşunca da, Allah'ı, daha önce bilmediğiniz ve onun size öğrettiği şekilde anın ‘namazı normal vakitlerdeki gibi kılın’.”⁵⁹ ayetinde de kâfın ta‘lîl için kullanıldığı belirtilmektedir. Bu bağlamda ayet, “Allah’ın size ilim nimetini vererek daha önce bilgi sahibi olmadığınız şeyleri size öğretmesi sebebiyle siz Allah’ı anın” şeklinde anlaşılabilir. ⁶⁰

1.1.3.3 İsti‘lâ

Kâfın isti‘lâ anlamında kullanımı çok nadir olduğundan eserlerde bu kullanım ile ilgili aynı örneklerin yer aldığı görülmektedir. İsti‘lâ kelimesi “olduğu hal üzerinde bulunma, üzerinde olma” gibi anlama gelen “عَلَا” fiili manasında kullanılmaktadır.⁶¹ el-Ahfeş ve bazı Kûfeliler, kâfın bu anlamda kullanımının da olduğunu belirtmişlerdir.⁶² Ancak bu kullanım kaynaklarda yok denecek kadar azdır. Arapçada “كُنْ كَمَا أَنْتَ” örneğinde anlam “كُنْ عَلَى مَا أَنْتَ عَلَيْهِ” (olduğun hal üzere ol) manasında yer almaktadır. Ayrıca bu ifadedeki “ما” (mâ)ya , ism-i mevsul, hükmü kaldırılan mâ, zâid olarak gelen veya amelden düşüren “ما” gibi farklı şekillerde i‘rablandığı görülmektedir.⁶³

Arapçada “كَيْفَ أَصْبَحْتَ؟” (Nasılsın?) sorusuna “كَخَيْرٍ” diye cevabın bulunduğu ve bunun da “عَلَى خَيْرٍ” (hayır üzerineyim) anlamında kullanıldığı kaynaklarda zikredilmektedir.⁶⁴

⁵⁶ Ebû Hayyân el-Endelüsî, *Tefsiru'l-bahri'l-muhtî*, 6/26; Ebü'l-Bekâ Muhibbüddîn Abdullâh b. el-Hüseyn b. Abdillâh el-Ukberî el-Ezecî el-Bağdâdî, *et-Tibyân fi i'râbi'l-Çur'ân*, Muhaqqik Muqaddimesi, nşr. 'Ali Muhammed el-Becâvî (Beyrût: Dâru'l-Cil, t.s.), 818.

⁵⁷ Kur'an Mealleri, *Diyanet İşleri Meali, Diyanet Vakfı Meali, Elmalılı Hamdi Yazır Meali, Ali Fikri Yavuz, Hasan Basri Çantay Meali*, el-Bakara, 2/239 (Erişim 07 Ocak 2020).

⁵⁸ Kur'an Mealleri, *Diyanet Vakfı Meali, Süleyman Ateş Meali*, el-Bakara, 2/239 (Erişim 07 Ocak 2020).

⁵⁹ el-Bakara, 2/239.

⁶⁰ Bk. el-Endelüsî, *Tefsiru'l-bahri'l-muhtî*, 2/253.

⁶¹ el-Cevherî, “alâ” es-Şihâh, 6/2434- 2439.

⁶² el-Murâdî, *el-Cene'd-dânî fi hurûfi'l-me'ânî*, 84.

⁶³ el-Mâlekî, *Rasfu'l-mebânî fi şerhi hurûfi'l-me'ânî*, 200; el-Murâdî, *el-Cene'd-dânî fi hurûfi'l-me'ânî*, s.85; İbn Hişâm, , *Muğni'l-lebîb 'an kütübi'l-e'ârîb*, 3/12.

⁶⁴ Bk. İbn Cinnî, *Sırru şinâ'ati'l-i'râb*, 320; el-Mâlekî, *Rasfu'l-mebânî fi şerhi hurûfi'l-me'ânî*, 200; el-Murâdî, *el-Cene'd-dânî fi hurûfi'l-me'ânî*, 84; İbn Hişâm, *Muğni'l-lebîb 'an kütübi'l-e'ârîb*, 3/12; Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî es-Süyûtî eş-Şâfiî, *Hem'u'l-hevâmi' fi şerhi cem'i'l-cevâmi'*, thk. Abdülâlî Sâlim Mukerrem (Kuveyt: Daru'l-Buhûsi'l-İlmiyye, 1399/1979), 4/195.

1.1.3.4 Te'kid

Sözlükte “sağlamlaştırmak ve pekiştirmek” anlamlarına gelir. “Sözü pekiştirmek” anlamında daha çok te'kid, “yemini pekiştirmek” anlamında ise tevkîd kelimesi tercih edilir.⁶⁵ Leyse (ليس) ve mâ (ما)'nın haberinde kâf, diğer harfi cerler gibi te'kid amaçlı zâid olarak gelebilir. Örneğin, “مَا أَنْتَ كَرِيْدٌ وَلَا خَالِدٌ” ifadesinde kâfın, zâid olarak te'kid maksatlı kullanıldığı söylenebilir.⁶⁶ Örneğin,

”وَمَسَّهُمْ مَا مَسَّ أَصْحَابَ الْفِيلِ... فَصَيَّرُوا مِثْلَ كَعَصْفِ مَأْكُونٍ“⁶⁷

(Ve onlara Fil Ashabına dokunan dokundu... ve onlar yenilmiş ekin haline çevrildiler.)

Ru'be b. el-Accâc (145/762)'ın bu beytinde, kâfın te'kid amaçlı zâid kullanımına örnek verilebilir. Burada kâf, “مِثْلٌ” kelimesini te'kid amaçlı ve zâid olarak kullanılmış ve benzetme edatı olarak kullanılmıştır. Kâf diğer harf-i cerler gibi zâid de olsa cer etme özelliğini devam ettirir. Burada teşbih edatının te'kid amaçlı olarak tekrar edildiği ve müekkedinde te'kide muzâf olarak getirildiği kaynaklarda vurgulanmaktadır.⁶⁸

Sîbeveyhi'den nakledilen bir görüşe göre isim olarak kullanılan bu kâfı Araplar şiir zarureti hasıl olduğunda “مِثْلٌ” konumunda kullanmışlardır.⁶⁹ Arapçada genel olarak isimler değil harfler zâid olarak kullanılır. İbn Cinnî eserinde Ebû Alî el-Fârisî (ö. 377/987)'nin “مِثْلٌ” kelimesinin kâfa muzâf olduğu ve kâfın isim olduğu görüşünü naklederken bu görüşün zayıf olduğu kanaatinde olduğunu da ifade etmiştir.⁷⁰

1.1.3.5 Mübâdere

Yine kâfın bu anlamının da nadir olduğu bu sebeple pek çok dilcinin eserinde yer vermediği ve birkaç örnek dışında örneklemin olmadığı görülmüştür. “Bir işe girişme” anlamına gelen mubâdere olarak kullanılan bu kâfa, “kâfu'l-mufacee ve'l-kırân”

⁶⁵ Ebû'l-Kasım el-Huseyn b. Muhammed er-Râğıb el-İsfehânî, *Mu'cem-u müfredâti elfâzi'l-Kur'ân* (Beirut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1997), 2/689; Ebü'l-Fazl Cemâluddîn Muhammed b. Mükerrrem b. Alî b. Ahmed el-Ensârî er-Rüveyfî, *Lisânü'l-'Arab* (Beirut: Daru Sadr, 1990), “ekd”, 3/74, “vkd” 3/466.

⁶⁶ Bk. İbn Cinnî, *Sırru şinâ'ati'l-i'râb*, 292; el-Murâdî, *el-Cene'd-dânî fi hurûfi'l-me'ânî*, 86; İbn Hişâm, *Muğni'l-lebîb 'an kütübi'l-e'ârib*, 3/19.

⁶⁷ Abdülkâdir b. Ömer b. Bâyezîd el-Bağdâdî, *Hzânetü'l-edeb ve lübbü lübâbi lisâni'l-'Arab*, thk. Abdusselâm Muhammed Hârûn (Kahire: Mektebu'l-Hancı, 1420/2000), 10/189.

⁶⁸ el-Murâdî, *el-Cene'd-dânî fi hurûfi'l-me'ânî*, 89; Takiyyuddin Ahmed b. Muhammed eş-Şemenî, *Haşiyetu's-şemenî* (b.y: Matbaatu Muhammed Efendi Mustafa, 1305/1887), 2/14;

⁶⁹ Ebû Bişr Sîbeveyhi Amr b. Osmân b. Kanber el-Hârisî, *el-Kitâb*, thk. Abdusselâm Muhammed Hârûn (Kâhire: Mektebetu'l-Hancı, 1408/1988), 1/408.

⁷⁰ İbn Cinni, *Sırru şinâ'ati'l-i'râb*, s.301.

(ansızlık ve anilik bildiren kâf) adı da verilmektedir.”⁷¹ Bu anlamı, “ما” bitiştirğinde alır. Birkaç örnek verilirse, “خُذِ الْكِتَابَ كَمَا تَرَى أَحْمَدَ” ifadesinde anlam, “Ahmed’i görür görmez kitabı al” ; “سَلِّمْ كَمَا تَدْخُلُ” örneğinde anlam, “girer girmez selam ver” ve “صَلِّ كَمَا يَدْخُلُ الْوَقْتُ” örneğinde de anlam, “Namaz vakti girer girmez namaz kıl” şeklinde verilmektedir. Bu ifadelerdeki “كما”nın, “عندما” (-diğında, -diğinde) anlamında kullanıldığı kaynaklarda ifade edilmektedir.⁷²

1.2 İsim Olarak Kâf

Kâfin harf olarak kullanılabildiği gibi isim olarak kullanıldığı da kaynaklarda yer almaktadır. Bu kullanımında genellikle “مثل” kelimesinin eşanlamlısı olarak kabul edilir. İsim olarak kullanıldığında bir ismin cümle içerisinde aldığı tüm i’rablar söz konusu olmakta ve kâf artık cümlenin asli öğelerinden bir öge gibi kabul edilmektedir. Bu bağlamda kâf, harf-i cerden sonra mecrur bir isim, mübtedâ, fâil, mef’ûl, kânenin ismi, muzâf gibi konumlarda karşımıza çıkmaktadır.

Kâf, isim olduğunda ise kendisinden sonra gelen ismi muzâfun ileyi yapar. Yani izafetle isim tamlaması oluşturarak mecrur yapar. Kendisi ise muzâf olarak cümlede merfu, mansub ve mecrur halde bulunabilir.

Ancak şu da belirtmelidir ki kâfin isim olarak kullanımı konusunda nahiv âlimleri arasında çok fazla ihtilaf görülmektedir. Bazıları kâfin isim olarak cümlede ve şiir de kullanılabileceğini savunurken bazıları da sadece şiir zarureti gereği kullanılabilir demişlerdir.⁷³

1.2.1 Merfu Bir İsim Olarak Kâf

Kâf cümlede mübtedâ, haber, kânenin ismi veya fâil olarak kullanıldığında merfu olduğu görülmektedir. Örneğin,

”أَبْدَأُ، كَالْفِرَاءِ فَوْقَ دُرَاهَا ... جِبْنَ يَطْوِي، الْمَسَامِعَ، الصَّرَارُ“

(O tamamen, yırtıcıların baskınlarından kurtulmak için geceleri zirvelere sığınan zebra gibidir.)⁷⁴

Beytinde kâf, “مثل”, anlamında isim olmuş ve mübteda olarak merfu i’rabını almıştır.

⁷¹ Ebu’l-Bekâ, el-Kulliyât, 755.

⁷² İbn Hişâm, Muğni’l-lebîb ‘an kütübi’l-e‘ârib, 3/18.

⁷³ Bk. el-Müberred, el-Mukteḍab, 4/141.

⁷⁴ el-Murâdî, el-Cene’d-dâni fi ħurûfi’l-me‘âni, 83.

Aşağıdaki beyitte de kâf, bir isim olarak kânenin ismi konumunda gelmiştir:

”لَوْ كَانَ فِي قَلْبِي كَقَدْرِ قُلَامَةٍ حُبًّا لِعَيْرِكَ مَا أَتَيْتُكَ رَسَائِلِي“

(Eğer kalbimde kesip atılan tırnak parçası kadar bile başkasına ait bir sevgi olsaydı, mektuplarım sana gelmezdi).

Kâfın isim olarak kullanımına örnek gösterilen bu beyitte kâf, “كان” nin ismi olarak mahallen merfu olarak gelmiştir.⁷⁵

1.2.2 Mansub Bir İsim Olarak Kâf

Kâf, isim olarak kabul edildiği ve fiil cümlesinde mef’ul olarak kullanıldığında mansûbiyetinden söz edilebilir. Örneğin,

”وَلَمْ أَرَ كَالْمَعْرُوفِ أَمَّا مَذَاقُهُ فَحُلُوٌّ وَأَمَّا وَجْهُهُ فَجَمِيلٌ“

(İyilik gibisini görmedim. Lezzetine gelince tatlı, yüzü ise pek güzeldir.)

Bu beyitte, “لَمْ أَرَ” ile başlayan fiil cümlesinde “كالمعروف” ifadesinin tamamına mef’ûlun bih denilebildiği gibi, kâfi “misl” anlamında isim olarak alınırsa sadece kâfa mef’ûlun bih olarak mansub denilebilmektedir.⁷⁶

Bir başka örnekte “إِنَّ”nin ismi olarak mansub olduğu görülmektedir. “إِنَّ كَبْكُرَ غُلَامٌ” (Muhakkak ki Bekir gibisi Muhammed’in çocuğudur) ifadesinde kâf, “misl” konumunda düşünülerek “إِنَّ”nin ismi olarak mansubdur şeklinde ifade edilebilmektedir.⁷⁷

Diğer bir örnek ise, “أَنِّي أَخْلُقُ لَكُمْ مِنَ الطَّيْنِ كَهَيْئَةِ الطَّيْرِ فَأَنْفُخُ فِيهِ فَيَكُونُ طَيْرًا بِإِذْنِ اللَّهِ” “Ben çamurdan kuş şeklinde bir şey yapar, ona üflerim. O da Allah’ın izniyle hemen kuş oluverir.”⁷⁸ ayetindeki kâfın isim kabul edildiğinde mef’ûlun sıfatı olarak mansûb olduğu söylenebilir. Kâfın isim olması konusunda kaynaklarda, bu ayette yer alan “فيه” deki “هـ” zamiri kâf harfine veya onun bulunduğu makama döndüğü belirtilmiştir. Yaygın kullanımda zamirler ise ismin yerini tutan kelimeler olduğundan ancak isme dönmeleri

⁷⁵ Ebû Hayyân Muhammed b. Yûsuf b. Alî b. Yûsuf b. Hayyân el-Endelüsî, *et-Tezyîl ve't-tekmîl fi şerhi kitâbi't-teshîl* (Dimeşk: Dâru Küñûzi İşbilyâ-Kalem, 1434/2013), 11/264.

⁷⁶ Ebû Alî Ahmed b. Muhammed b. el-Hasen el-Merzûkî, *Şerhu Divani'l-Hamâseti li Ebî Temmâm* (Beirut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1424/2003), 831.

⁷⁷ İbn Cinnî, *Sırru şinâ'ati'l-i'râb*, 290.

⁷⁸ Âli İmrân, 3/49.

gerektiğinden hareketle el-Ahfeş, İbn Fâris (ö. 395/1004), Ebû Hayyân gibi bazı dilciler buradaki kâfın isim olarak kullanılabilceğini ifade etmişlerdir.⁷⁹

1.2.3 Kâfın Mecrur Olarak Kullanımı:

Kâf, harfi cerden sonra geldiğinde isim kabul edilmekte ve mecrur olduğu belirtilmektedir. Örneğin,

”بَيْضٌ ثَلَاثٌ كِنِعَاجِ جُمَّ يَضْحَكُنَّ عَن كَالْبُرْدِ الْمُنْمَمِّ“⁸⁰

(Benim son arzum, güldüklerinde ağızındaki dişleri dolu tanesi gibi bembeyaz ortaya çıkan beyaz tenli üç kadındır.)

Bu beyt, kâfın “مثل” anlamında isim olarak kullanılabilceğine verilen örneklerden biri olarak şevahid beyitleri arasında yer almaktadır. Önünde harfi cer kullanımı da isim olduğunu desteklemektedir. Burada “البرد” kelimesi ise muzâfun ileyhtir. Sîbeveyhi ve muhakkiklere göre bu durum zaruret anında görülür.⁸¹

Kâfın mecrur kullanımına diğeri bir örnek,

”أَبِيْتُ عَلَى مَيِّ كَنِيْبًا وَبَعْلَهَا عَلَى كَالنَّقَا مِنْ عَالِجٍ يَبْبَطُحُ“

(Kederli, üzüntülü bir şekilde Meyy'i düşünerek geceliyorum ve kocası ise kum gibi yumuşak bir şey üzerinde uyuyor)

Zu'r-Rumme (ö. 117/735)'ye ait olan bu beyitte, harfi cerden sonra gelen kâf harfinin isim olarak kullanılabilceğini göstermektedir.⁸² Ancak yine de kâfın harf olarak kullanımı isim olarak kullanımından fazla olduğu kabul edilmektedir. Harf-i cerler genel olarak bir isimden önce kullanılırlar. Burada da dikkat edilirse kâftan önce harf-i cer gelmiştir. Bu bağlamda kâf, muzâf ve “النقا” kelimesinin de muzâfun ileyh olduğu söylenebilir. Eğer bir ifade de kâfın isim olması da harf olması da uygun olursa

⁷⁹ Ebû Hayyân Muhammed b. Yûsuf b. Alî b. Yûsuf b. Hayyân el-Endelüsî, *İrtişâfü'd-đarab min lisâni'l-'Arab*, thk. Recep Osman Muhammed (Kâhire: Mektebetu'l-Hâncı, 1418/1998), 1710.

⁸⁰ El-'Accâc, *Dîvânu'l-'Accâc*, thk. Abdulhafiz es-Satlî (Dımaşk: Mektebetu Atlas, 1971), 2/328; Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdullâh b. Yûsuf b. Ahmed b. Abdillâh b. Hişâm el-Ensârî el-Mısırî, *Evđahu'l-mesâlik ilâ Elfıyyeti İbn Mâlik*, thk. Muhammed Muhyiddîn 'Abdulhamîd (Beyrut: el-Mektebetu'l-Asriyye, ts.), 3/54.

⁸¹ İbn Hişâm, *Muğni'l-lebîb 'an kütübi'l-e'ârîb*, 3/22.

⁸² İbn Cinnî, *Sırru şınâ'ati'l-i'râb*, 287; Ebü'l-Hasen Alî b. Mü'min b. Muhammed b. Alî el-Hadramî el-İşbîlî en-Nahvî, İbn 'Uşfûr, *Đarâ'iru's-şî'r* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1420/1999), 235.

her ikisinden hangisi söylenirse uygun olduğu söylenebilir. Bu tür kullanımların genel olarak klasik şiirlerde ve zaruret anında gerçekleştiği görülmektedir.

1.3 Zamir (İsim) Olarak Kâf

Bu çeşit kâf, mansub ve mecrur olarak gelen zamirdir. Mansub olarak kullanılan kâf fiillere birleşen muhatab ve muhataba kâflarıdır (ك, ك). Örneğin erkeğe hitaben “أَعْطَيْتُكَ” ve bayana hitaben “أَعْطَيْتُكِ” ifadelerindeki kâflar zamirdir ve zamirler de isim türlerinden birisidir. “مَرَرْتُ بِكَ وَبِكَ” (Sana ve sana uğradım) örneğinde harfi cerre bitişerek cümlede anlam kazanırken ve “قَلَمُكَ” (senin kalemin) örneğinde ise isim tamlaması oluşturarak muzâfun ileyh olur ve dolayısıyla mecrur konumunda değerlendirilir.

Kâfın, Kur'an-ı Kerim'de ve Arapça sözlü ve yazılı kullanımlarda zamir olarak kullanımının yaygın olduğu görülmektedir. Örneğin, “مَا وَدَّعَكَ رَبُّكَ وَمَا قَلَى” “*Rabbin seni terk etmedi, sana darılmadı da*”⁸³ ve “أَلَمْ نَشْرَحْ لَكَ صَدْرَكَ” “*Ey Muhammed! Senin göğsünü açıp genişletmedik mi.*”⁸⁴ ayetlerinde yer alan kâflar zamir olarak ismin bir türü konumundadır. Birincisi ayette “وَدَّعَ” fiiline bitişen mansub olarak kullanılan kâf zamiri ifadeye “seni, sana” şeklinde anlam kattığı görülmektedir. Ayrıca birinci ayette “رَبِّ”, ikinci ayette “صَدْرَ” kelimesine (ismine) bitişerek isim tamlaması oluşturduğu ve muzâfun ileyh konumunda mecrur bir isim olduğu görülmektedir. Anlam olarak da ifadeye “*senin Rabbin*” ve “*senin göğsünü*” şeklinde yansımıştır. Ayrıca ikinci ayette “لِ” harfi cerrine bitişerek mecrur olduğu ve yine “*senin için*” anlamı verildiği görülmektedir.

Sonuç

Tarihten günümüze miras olarak kalan metinlerin muhataplarından ne istediğini veya onlara ne tür bir bilgiyi aktarmak istediğini anlamak, kullandığı dili ve inceliklerini bilmek önemlidir. Arapça cümlelerin, kelimelerin hatta müstakil olarak harflerin doğru anlaşılmasının önemi büyüktür. Bu bağlamda harfleri ve edatları tek tek tanımak, sözlükteki yerini, dil yönüyle kullanımları ve anlamlarını bilmek, sarf, nahiv ve edebiyattaki kullanım şekillerini iyi bilmek gerekmektedir. Bu çalışmada da Arapça sözlü ve yazılı ifadelerde önemli bir katkıya sahip olan kâf, bir edat olarak ele alınmıştır. Kâfın cümle içerisinde kullanım şekilleri ve hangi anlamda kullanıldığının tespiti önemlidir. Arapçada cümlenin en küçük ve anlamı tamamlayan unsurlardan biri olan

⁸³ ed-Duhâ, 93/3.

⁸⁴ el-İnşirâh, 94/1.

edatlar içerisinde yer alan kâf, birden fazla anlam ve çeşidiyle kullanıldığı görülmektedir.

Bu çalışmada kâf ile ilgili şu sonuçlara varılmıştır:

- ◆ Arap alfabesinde yirmi ikinci ve ebced tertibinde on birinci sırada yer alan bir hece harfidir.
- ◆ Sadece kelimeleri oluşturan bir harf değil cümlenin unsurları arasındaki anlam bağına kurmaya katkı sağlayan bir ögedir.
- ◆ Bir edat olarak kâf, klasik kaynaklarda âmîl olan (harf-i cer; merfu, mansub ve mecrur bir isim) ve âmîl olmayan (zamir (isim) ve kâfu'l-hıtab) olarak sınıflandırıldığı görülmüştür. Bu çalışmada farklı bir tasnif ile kâf, harf olarak, hece harfi, kâfu'l-hıtab ve harf-i cer kullanımı, isim ve zamir olarak kullanımı bakımından üç farklı şekilde ele alınmıştır.
- ◆ Kâf bir hece harfi olarak kelimeyi oluşturan bir harf olurken, kâfu'l-hıtab şeklinde yine kelimenin bir parçası olabilmektedir. Harf-i cer olarak kullanımı ile teşbih anlamı ağırlıklı olarak görülmekteyken, yer yer te'kit, ta'lîl, isti'lâ ve çok nadiren mübadere anlamının da olduğu sonucuna varılmıştır.
- ◆ Kâf, bir isim olarak kullanıldığında merfu, mansub, mecrur konumlarında cümlenin bir unsuru olarak kullanıldığı bu kullanımlarında, mübteda, fâil, mef'ûl, harf-i cerle mecrur, muzâf ve kânenin ismi olduğu görülmüştür.
- ◆ Zamir olarak kullanılan kâfın Arapça cümlelerde tüm kullanımlarından daha fazla yer aldığı tespit edilmiştir.
- ◆ Kâfın ayetlerde, en fazla teşbih anlamı ile kullanıldığı ve meallere de “gibi” ve “şekilde” anlamlarının verildiği görülmüş ve bunun yanında bazı ayetlerde bu anlamından çıkılarak hal, ta'lîl veya alâ anlamlarının verildiği de tespit edilmiştir.

Bu bağlamda Arapça cümleler, okuma, anlama, inceleme ve tahlil yapılırken; öncelikle cümlenin en küçük unsurları dahi olsa göz ardı edilmeden bütün öğeler tek tek belirlenmelidir. İkinci olarak, belirlenen unsurların müstakil olarak tek tek anlamsal kavram alanı tespit edilmelidir. Ardından, cümledeki edatlar belirlenmeli ve bu edatların çeşitleri araştırılmalı ve bu çeşitlerden hangisinin incelenen cümleye en uygun olduğu ortaya konulmalıdır. Son olarak da cümlenin siyak sibakı ve durumun gereğine göre doğru anlamın ne olduğu tespit edilmelidir.

Kaynakça

- Apaydın, H. Yunus. "Ta'îl". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 39/511. Ankara: TDV Yayınları, 2010.
- Bağdâdî, Abdülkâdir b. Ömer b. Bâyezîd el-Bağdâdî. *Hiżânetü'l-edeb ve lübbü lübâbi lisâni'l-'Arab*, thk. Abdusselâm Muhammed Hârûn. 13 cilt. Kahire: Mektebu'l-Hancı, 1420/2000.
- Bekkûş, Tayyib. *et-Taşrîfu'l-'Arabî min hilâli 'ilmi'l-eşvâti'l-hadîs*. Tunus: el-Matba'atu'l-'Arabiyye, 3. Baskı. 1992.
- Cevherî, İsmâil b. Hammâd. "all". *es-Şihâh tâcü'l-luğa ve şihâhu'l-'Arabiyye*. 5/1773-1774. 7 cilt. Beyrut: Dâru'l-'İlm li'l-Melâyîn, 1990.
- Çetin, Abdurrahman. *Kur'an Okuma Esasları*. Bursa: Emin Yayınları, 2008.
- Dervîş, Muhyiddin. *İ'râbü'l-Ḳur'ânî'l-Kerîm ve beyânuhû*. 9 cilt. Beyrut: Dâru ibn Kesîr, 1420/1999.
- Ebû Hayyân Muhammed b. Yûsuf b. Alî b. Yûsuf b. Hayyân el-Endelüsî. *İrtişâfü'd-ḍarab min lisâni'l-'Arab*. thk. Recep Osman Muhammed. Kâhire: Mektebetu'l-Hancı, 1418/1998.
- Ebû Hayyân Muhammed b. Yûsuf b. Alî b. Yûsuf b. Hayyân el-Endelüsî. *et-Tezyîl ve't-tekmîl fi şerhi kitâbi't-teshîl*. Dimeşk: Dâru Künûzi İşbilyâ-Kalem, 1434/2013.
- Ebû Hayyân Muhammed b. Yûsuf b. Alî b. Yûsuf b. Hayyân el-Endelüsî. *Tefsiru'l-bahri'l-muḥîṭ*. 8 cilt. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1413/1993.
- Ebü'l-Bekâ el-Kefevî. *el-Kulliyât, Mu'cemun fi'l-muṣtalahât ve'l-furûki'l-luğaviyye*. Beyrut: Muessesetu'r-Risâle, 1419/1998.
- Ebü'l-Bekâ Muhibbuddîn Abdullâh b. el-Hüseyn b. Abdillâh el-Ukberî el-Ezecî el-Bağdâdî. *et-Tibyân fi i'râbi'l-Ḳur'ân. Muḥaḳḳik Muḳaddimesi*. nşr. 'Ali Muhammed el-Becâvî. Beyrût: Dâru'l-Cîl. t.s.
- El-Meânî Li Külli Resmin Ma'nen*. Erişim: 12.01.2020.
<https://www.almaany.com/ar/dict/ar-tr/كأين/>.
- Güneş, Kadir. *Arapça Türkçe Sözlük*. İstanbul: Mektep Yayınları, 2014.
- Halîl b. Ahmed, Ebû Abdirrahmân el-Halîl b. Ahmed b. Amr b. Temîm el-Ferâhîdî. *Kitâbü'l-'ayn, muratteben 'ala ḥurufi'l-mu'cem*. thk. Abdulhamîd el-Hindâvî. 4 cilt. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1424/2003.
- Hâşimî, Ahmed, *Cevâhiru'l-belâğa fi'l-me'ânî ve'l-beyân ve'l-bedi'*. Beyrut: el-Mektebetu'l-Asriyye, 1999.

- İbn 'Uşfûr, Ebû'l-Hasen Alî b. Mü'min b. Muhammed b. Alî el-Hadramî el-İşbîlî en-Nahvî. *Đarâ'irü's-şî'r*. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1420/1999.
- İbn Âşûr, Ebû Abdillâh Muhammed et-Tâhir b. Muhammed b. Muhammed eş-Şâzelî b. Abdilkâdir b. Muhammed b. Âşûr. *Et-Taħrîr ve't-tenvîr*. 30 cilt. Tunus: ed-Dâru't-Tûnusiyye, 1984.
- İbn Cinnî, Ebû'l-Feth Osmân b. Cinnî el-Mevsilî el-Bağdâdî. *Sırru şınâ'ati'l-i'râb*. thk. Hasan Hindâvî. Beyrut: Dâru'l-Kalem, 1413/1993.
- İbn Hişâm, Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdullâh b. Yûsuf b. Ahmed b. Abdillâh b. Hişâm el-Ensârî el-Mısırî. *Evđahu'l-mesâlik ilâ Elfiyyeti İbn Mâlik*. Beyrut: el-Mektebetu'l-Asriyye, t.s.
- İbn Hişâm, Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdullâh b. Yûsuf b. Ahmed b. Abdillâh b. Hişâm el-Ensârî el-Mısırî. *Muğni'l-lebîb 'an kütübî'l-e'ârîb*. thk. ve şrh. Abdullatîf Muhammed el-Hatîb. 7 cilt. Kuveyt: el-Meclisü'l-Vatanî li's-Sekâfe ve'l-Fünûn ve'l-Âdâb. 1421/2000.
- İbn Manzûr, Ebû'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem b. Alî b. Ahmed el-Ensârî er-Rüveyfî. *Lisânü'l-'Arab*. 15 cilt. Beyrut: Daru Sadr, 1990.
- İmîl Bedî' Ya'kûb. *Mu'cemu'l-i'râb ve'l-ımlâ*. Beyrut: Dâru'l-İlmi li'l-Melâyîn, 1983.
- İsfehânî, Râğib Ebû'l-Kasım el-Huseyn b. Muhammed el-İsfehânî. *Mu'cem-u müfredâtü elfâzi'l-Ķur'ân*. Beyrut: Dâru'l-Kutubî'l-İlmiyye, 1997.
- Kur'ân-ı Kerîm Meâli*. çev. Halil Altuntaş - Muzaffer Şahin. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2009.
- Mâlekî, Ebu Ca'fer İbn Abdinnur Ahmed b. Abdinnur b. Ahmed b. Raşid el-Mâlekî. *Raşfu'l-mebânî fi şerhi ħurûfi'l-me'ânî*. Dimeşk: Mecmeul-Lugati'l-Arabi, t.s.
- Merzûkî, Ebû Alî Ahmed b. Muhammed b. el-Hasen el-Merzûkî. *Şerĥu Dîvânî Ĥamâseti li Ebî Temmâm*. Beyrut: Dâru'l-Kutubî'l-İlmiyye, 1424/2003.
- Muhammed Abdu'l-Hâlik Adîme. *Dirâsât li uslûbi'l-Kur'ani'l-Kerim*. Kahire: Dâru'l-Hadîs, t.s.
- Muhammed Süleyman Abdullah el-Eşgar. *Mu'cemu 'ulumî'l-lugati'l-Arabiyye 'ani'l-eimme*. Beyrut: Müessesetu'r-Risâle, 1995.
- Murâdî, Ebû Muhammed Bedrüddîn Hasen b. Kâsım b. Abdillâh b. Alî el-Murâdî. *el-Cene'd-dânî fi ħurûfi'l-me'ânî*. thk. Fahrudin Kabâve, Muhammed Nedîm Fâdil. Beyrut: Darul-Kutubî'l-İlmiyye, 1413/1992.

- Müberred, Ebü'l-Abbâs Muhammed b. Yezîd b. Abdilekber b. Umeyr el-Müberred el-Ezdî es-Sümâlî. *el-Muktedâb*. thk. Muhammed 'Abdulhâlık 'Udayme. 4 cilt. Kâhire: el-Meclisu'l-'Alâ li'ş-Şu'ûni'l-İslamiyye. 1415/1994.
- Nesefî, Ebü'l-Berekât Hâfızüddîn Abdullah b. Ahmed b. Mahmûd en-Nesefî. *Medârikü't-tenzîl ve haqâ'îku't-te'vîl*. 4 cilt. Beyrut: Dâru'l-Kelimi't-Tayyib, 1419/1998.
- Sâmerrâî, Fâdıl Sâlih. *Meâni'n-nahv*. Ürdün: Dâru'l-Fikr, 1420/2000.
- Sarı, Mehmet Ali. "Kâf". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Ankara: TDV Yayınları, 1999.
- Sîbeveyhi, Ebû Bişr Sîbeveyhi Amr b. Osmân b. Kanber el-Hârisî. *el-Kitâb*. thk. Abdusselam Muhammed Hârûn. 5 cilt. Kâhire: Mektebetu'l-Hâncı, 1408/1988.
- Suyûtî, Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî es-Süyûtî eş-Şâfiî. *Hem'u'l-hevâmi' fi şerhi cem'i'l-cevâmi'*. thk. Abdülâlî Sâlim Mukerrem. Kuveyt: Daru'l-Buhûsi'l-İlmiyye, 1399/1979.
- Süleyman Feyyâd. *İstihdâmâtü'l-hurûfi'l-Arabiyye mu'cemiyyen, şavtiyyen, şarfiyyen, nahviyyen, kitâbiyyen*. Riyad: Dâru'l-Mirrîh, 1998.
- Takiyuddin Ahmed b. Muhammed eş-Şemenî. *Haşiyetu's-şemenî*. b.y.: Matbaatu Muhammed Efendi Mustafa, 1305.
- Tehânevî, Muhammed A'lâ b. Ali b. Muhammed Hâmid b. Muhammed Sâbir el-Ömerî el-Fârûkî et-Tehânevî. "Teşbîh". *Keşşâfü iştilâhâti'l-fünûn ve'l-'ulûm*, nşr. Ali Dahrûc-Abdullah Hâlidî. Beyrut: Mektebetü Lübnan, 1996.
- Türkçe Kur'an Mealleri*. Ali Fikri Yavuz. Erişim: 30 Aralık 2019. 04 Ocak 2020. 07 Ocak 2020. <http://www.kuranmeali.com>.
- Türkçe Kur'an Mealleri*. Diyânet İşleri Meali. Erişim: 30 Aralık 2019. 04 Ocak 2020. 07 Ocak 2020. <http://www.kuranmeali.com>.
- Türkçe Kur'an Mealleri*. Diyanet Vakfı Meali. Erişim: 30 Aralık 2019. 04 Ocak 2020. 07 Ocak 2020. <http://www.kuranmeali.com>.
- Türkçe Kur'an Mealleri*. Elmalılı Hamdi Yazır Meali. Erişim: 30 Aralık 2019. 04 Ocak 2020. 07 Ocak 2020. <http://www.kuranmeali.com>.
- Türkçe Kur'an Mealleri*. Hasan Basri Çantay Meali. Erişim: 30 Aralık 2019. 04 Ocak 2020. 07 Ocak 2020. <http://www.kuranmeali.com>.
- Türkçe Kur'an Mealleri*. Süleyman Ateş Meali. Erişim: 30 Aralık 2019. 04 Ocak 2020. 07 Ocak 2020. <http://www.kuranmeali.com>.
- Wikipedi. Erişim: 26.06.2017, [https://tr.wikipedia.org/wiki/Kef_\(harf\)](https://tr.wikipedia.org/wiki/Kef_(harf)).

Yüksel, Ahmet. *Arap Dilinde Harfi Cerler*. Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1995.